



Ηλεκτρονικό περιοδικό της
Ιεράς Μητροπόλεως
Κυρηνείας



ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Α. ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ

Η ΑΚΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ
ΑΠΟ ΤΗ ΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗΣ ΣΤΗΝ
ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΙΞΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 6-7

2019

Χρυσόστομος Α. Σταμούλης*

Η ΑΚΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ
ΑΠΟ ΤΗ ΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗΣ ΣΤΗΝ
ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΙΞΗΣ

Abstract: In this article the author explores the possibility that individuals and societies obtain the skill to diagonally view reality that is, to attain an oblique sight of things which would allow us to adopt a creative approach to human relationships. This could be indeed considered an extreme approach—although not fostering hatred, animosity and exclusion but rather, inclusion, embracement and reception of Others and otherness. All in the name and through the imitation of Christ's utmost humility that let Him to Passion for the sake of total love, an erotic love which resists the ugliness and exclusivity of every extremist group or movement that divides peoples and societies.

Keywords: Extremes; Diagonal Sight; Embracement; Otherness; Humility; Cross.

Ας προσπαθήσουμε, λοιπόν, να δούμε την πόλη από τη θάλασσα. Όπως ακριβώς βλέπει ο Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης τη μητέρα Θεσσαλονίκη.

Από τη θάλασσα καθώς ερχόμαστε με πλοίο», σημειώνει ο παιζω-γράφος, «απ' ανατολάς ή από βορά και βορειοδυτικά, απ' όποια μεριά κι αν δείτε τη Θεσσαλονίκη, για να εκτιμήσετε τη γραφικότητα της άποψης της, πρέπει πάντα ν' αφήνετε, δίχως διόλου να σας φανεί αφελής η πρόταση, να συνάψει η όρασή σας με τον χαρακτήρα της πόλης ένα γάμο. Όταν αφήνουμε σε μια τέτοια σχέση την όρασή μας, δεχόμαστε το αντικείμενο όχι απλώς όπως φαίνεται, αλλά φορτωμένο ταυτόχρονα μ' όλες της πάσης φύσεως μνήμες, που η αίσθησή του μπορεί να ξεσηκώσει μέσα μας. Ότι όντως έτσι φορτωμένο και εξ αιτίας του φόρτου παραλλαγμένο, εισχωρεί και υπάρχει μέσα στο υποκείμενο, το αντικείμενο που θα δούμε απ' έξω, είναι γνωστό από τα όνειρα, από τον τρόπο δηλαδή που όταν καθεύδουμε, το βλέπουμε να εξέρχεται γυρεύοντας, υπό την πίεση ενός κυρίου συναισθήματος να ξαναξεχωρίσει. Αντικρυ σε μια τέτοια παράσταση, όσο κι αν συνήθως την αφήνουμε να κοιμάται, δεν είναι δυνατό να σταθούμε αδιάφοροι, ούτε χωράν ερωτήματα αμφιβολίας, δίχως ποτέ ν' αντιμετωπίζουμε το τυχαίο [...] Ο τρόπος λοιπόν που θα μας επιτρέψει να δούμε τη Θεσσαλονίκη, απαιτεί κατ' αρχήν μια αισθητική

πειθαρχία, δηλαδή την αντίληψη κάποιας κοινής συνισταμένης των εσωτερικών παραστάσεων, που δημιουργούνται στον καθένα μας, με την εξέλιξη της ζωής του μέσα στα πλαίσια του χώρου της πόλης. Η δυσκολία επί του προκειμένου δεν έγκειται μόνο, στ' ότι δεν υπάρχει σχηματισμένη ακόμα μια τέτοια αντίληψη για τη Θεσσαλονίκη, αλλά πολύ περισσότερο γιατί, καταπώς νομίζω, δεν έχει γίνει καμιά τέτοια προσπάθεια θεώρησης για καμιά πόλη της Ελληνικής Επικράτειας.¹

Θα ήθελα να συνδέσω τα άκρα με την ταπείνωση. Ίσως ήλθε ο καιρός να φτιάξουμε μια νέα «άκρα ταπείνωση», κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση της αντίστοιχης ακραίας, πλήρους, δηλαδή, και ως εκ τούτου εξαντλητικής ταπείνωσης του Χριστού. Μέχρις εκεί που μπορούμε να πούμε πως παρακάτω δεν πάει. Βέβαια, στις μέρες μας τα άκρα συνδέονται με έναν φωνασκούντα φονταμενταλισμό ή με μια ελιστίστικη αγριότητα που προσπαθεί με το στανιό να επιβάλλει τον εαυτό της στο σύνολο του κόσμου. Λησμονώντας πως το ακραίο, για να είναι τέτοιο που το ίδιο ευαγγελίζεται, πρέπει να είναι πάντα θυσιαστικό και σταυρωμένο. Ο «ὁ ἐμός ἔρωσ ἐσταύρωται»,² λέγει ο Ιγνάτιος ο Θεοφόρος και αποδεικνύει τη μόνη δυνατότητα που παρέχει ο έρωτας στο υποκείμενο, τον μόνο δρόμο, που δεν είναι άλλος από τον δρόμο της λόγης, των ακανθών και της σταύρωσης. Ένας δρόμος έκστασης που επιδιώκει μετά μανίας τη συνάντηση και την ένωση. Ο δρόμος αυτός έχει «ὄνομα, ἔχει χρώμα και θρησκεία»³ και δεν είναι άλλος από το «μανικό έρωτα» τον οποίο υμνεί ο Ιωάννης της Κλίμακος,⁴ αλλά και ο Μάξιμος,⁵ που οι ακραίοι εξουσιαστές της εποχής φτάσανε καταπώς λέγεται να του κόψουνε τη γλώσσα προκειμένου να τον φιμώσουνε μια για πάντα. Και έτσι έμεινε στην ιστορία ως Μάξιμος ο Ομολογητής. Ομολογητής ενός τρόπου, μα κυρίως ενός προσώπου, το οποίο ανεβαίνοντας στον σταυρό και χύνοντας το αίμα του «ὕπερ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως»⁶ και «ὕπερ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς»,⁷ τον μετέτρεψε ευθύς από ὄργανο ντροπῆς και εξευτελισμού σε σύμβολο αγιασμού και ζωοποίησης. «Ὁδός μανικῶς ἐρωτος», λοιπόν, το αντίδοτο απέναντι στη φιλαρέσκεια

* BA Θεολογία (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), MA Θεολογίας (Durham University Αγγλίας), PhD Θεολογίας (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), Καθηγητής της Δογματικής και Συμβολικής Θεολογίας στο Τμήμα Θεολογίας του Α.Π.Θ.

¹ Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, «Θεσσαλονίκη και ζωή», *Μητέρα Θεσσαλονίκη*, Κέδρος, Αθήνα 1987, σ. 56-57.

² PG 3, 709B.

³ Διονύσης Σαββόπουλος, *Ας κρατήσουν οι χοροί*, Είκοσι χρόνια δρόμος (1983).

⁴ PG 88, 1156C: «Μακάριος ὅστις τοιοῦτον πρὸς Θεὸν ἐκτήσατο ἔρωτα, οἷον μανικὸς ἐραστής πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἐρωμένην κέκτηται».

⁵ PG 4, 264B-269D.

⁶ *Ειρηνικά* Θείας Λειτουργίας.

⁷ *Αγία Αναφορά* Θείας Λειτουργίας.

της επιβολής ή άλλως Χριστός, αυτός που αυτοπροσδιορίστηκε ως «ή οδός και ή αλήθεια και ή ζωή».⁸ Μια οδός, μια αλήθεια και μια ζωή που η γνώση τους, τουτέστιν η άκρα κοινωνία τους, η οικείωσή τους, ελευθερώνει.

Κατανοώντας πλήρως τη λειτουργική διαλεκτική του σταυρού με τον έρωτα, ο Μάνος Χατζιδάκις, αυτός ο «μέγας ερωτικός», σημειώνει την Κυριακή 23 Δεκεμβρίου του 1979, τα εξής αποκαλυπτικά:

Λοιπόν τι να μιλήσω, και τι να πω; Ανήκω στους μελλοντικά απερχόμενους και δεν λυπάμαι πια γι' αυτό. Το θέλω. Αυτοί που δεν το θέλουν είναι ανυποψίαστοι. Δεν συμπαθώ βέβαια τους επερχόμενους, κι όχι γιατί δεν μ' έχουνε μαζί τους. Ίσως γιατί στο πρόσωπό τους αναγνωρίζω μια ανεπαίσθητη ασκήμια, που τους χαράζει η άγνοια περί τα κοινά, περί τα ανθρώπινα και περί τα όσα θα συμβούν μελλοντικώς —που θα 'ναι και οι ίδιοι υπεύθυνοι και ανεύθυνοι μαζί. Την ίδια ασκήμια που θα είχα κάποτε κι εγώ, αν δεν ετύγχανε συγχρόνως να περιέχω δύο ισχυρά μου πάθη: τον έρωτα και την αναθεώρηση. Γιατί η νεότητα χωρίς αυτά τα δύο πρωτογενή της πάθη, και μάλιστα σ' ένα βαθμό καταστροφής, είναι απωθητική, όσο και ένα πρόπλασμα χωρίς μορφή και δίχως φόρμα. Με αυτό δεν θέλω να ισχυρισθώ πως οι απερχόμενοι δεν είναι δακρυσμένοι. Αντίθετα. Δεν έχουν τρόπο να μας πουν τι νιώθουν, κι ας μας αγαπούν. Καταλαβαίνουν μέσα στη σοφία των τελευταίων στιγμών, πως κι αν μπορούσαν να μας αποκαλύψουν ότι κατενόησαν ετούτη την στερνή στιγμή τους, πάλι δεν θα παρείχαν σωτηρία, ούτε σ' αυτούς που αφήνουν πίσω αγαπώντας τους. Γι' αυτό δακρύζουν. Γιατί σε τελευταία ανάλυση ο Σταυρός, πονάει αφόρητα μονάχα αυτόν που βρίσκεται εσταυρωμένος, κι ας είναι απελπισμένοι οι άλλοι γύρω του για τον χαμό του. [Και καταλήγει], Ο Εσταυρωμένος μόνο γνωρίζει το άθροισμα, το αποτέλεσμα, χιλιάδων μαθηματικών υπολογισμών ενός βίου ολόκληρου, που θα το παραλάβει μαζί του εις τους ουρανούς για να το θέσει μυστικά, προσεκτικά στην κορυφή οροσειράς λαμπρού αστερισμού προσθέτοντας στο άπειρον ένα μυστήριο ακόμη, αιωνίως.⁹

Τα κοινά, λοιπόν, και ο περί αυτών έρωτας. Αναθεωρητικός κατά πάντα, γι' αυτό και άκρως αντιστασιακός. Μια αντιστασιακότητα, που δεν ταυτίζεται με τη θανατοφιλία —με μια ακόμα δηλαδή απόδραση—, αλλά κατανοεί τον θάνατο ως εκείνη την αδύναμη δύναμη, η οποία γεννά ύπαρξη στα όρια του ρίσκου. Δηλαδή, μια ύπαρξη βαθιά ζυμωμένη με την επιθυμία της όντως ζωής, η οποία έχει νόημα μόνον όταν

⁸ *Ιω.* 14: 6.

⁹ Μ. Χατζιδάκις, «Η σιωπηλή γιορτή του Ιησού και η λιτανεία των δακρυσμένων και των απερχομένων», *Τα σχόλια του Τρίτου. Μια νεοελληνική μυθολογία*, Εξάντας, Αθήνα 2003, σ. 190-191.

μοιράζεται. Και ας είμαστε ειλικρινείς, ζωή χωρίς ρίσκο δεν υφίσταται. Η ζωή από μόνη της είναι ένα συνεχές ρίσκο.

Το να παραχθεί κάτι νέο, [παρατηρεί ο γέροντας Σωφρόνιος του Έσσεξ], αποτελεί πάντα ρίσκο και η δημιουργία του ανθρώπου από το Θεό, κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν Του, ενέχει ένα συγκεκριμένο βαθμό ρίσκου. Δεν ήταν ότι διακινδύνευσε εισάγοντας ένα στοιχείο αστάθειας ή σοκ μέσα στο αιώνιο Όν, αλλά δίνοντάς του θεϊκή ελευθερία, «έκλεισε την πόρτα» ενάντια σε κάθε μορφή προκαθορισμένου προορισμού. Ο άνθρωπος είναι πλήρης ελευθερίας ώστε να θέσει τον εαυτό του αρνητικά στη σχέση του με το Θεό, ακόμη και να έλθει σε σύγκρουση και διαμάχη με Εκείνον. Όμως από άπειρη αγάπη ο Ουράνιος Πατέρας δεν μπορεί να εγκαταλείψει τον άνθρωπο, τον οποίο ο ίδιος δημιούργησε για την αιωνιότητα, με σκοπό να του επιδώσει κατά την τάξη τη θεία Του πληρότητα. Εκείνος ζει μαζί με εμάς την ανθρώπινη τραγωδία. Εμείς εκτιμούμε αυτό το ρίσκο, το τόσο συναρπαστικό μέσα στη λαμπρότητα του μεγαλείου του, όταν αναπολούμε και ατενίζουμε τη ζωή του Χριστού στη γη.¹⁰

Δίχως άλλο, λοιπόν, η ζωή με νόημα προϋποθέτει την ανάληψη μιας ευθύνης που διεκδικεί κίνηση. Κίνηση ζωτική και ως εκ τούτου άκρως δημιουργική. Κίνηση που βγάζει την ύπαρξη από διακηρυγμένες ασφάλειες και τη σπρώχνει στον έξω χώρο της αναζήτησης του ουσιώδους. «[...] διότι μαθαίνεις να επιβιώνεις», σημειώνει ο Γιώργος Βέλτσος, «δεν σημαίνει μόνο συνετίζεσαι και συμφιλιώνεσαι με τη θνητότητα. Σημαίνει επίσης και δοκιμάζεσαι, ρισκάρεις, ενοχλείς το προστατευτικό ένστικτο αυτοσυντήρησης με διαταρακτικές επιλογές ζωής: έναν έρωτα, μια εξέγερση, ένα ποίημα».¹¹

Γεγονός που επαναφέρει στο προσκήνιο της συζήτησης την ουσιαστική σχέση του σταυρού με την αντίσταση. Και προσέξτε, δεν μιλάω για τη σχέση του σταυρού με την επανάσταση. Η επανάσταση εν πολλοίς προσέλαβε, εντός της ιστορίας,

¹⁰ Archimandrite Sophrony Sakharov, *His Life is Mine*, St. Vladimir's Seminary Press, New York 1977, σ. 32: «To produce something new is always a gamble, and God's creation of man in His image and after His likeness involved a certain degree of risk. It was not that He risked introducing an element of instability or shock into His Eternal Being but that to give man god-like freedom shut the door against predestination in any form. Man is at full liberty to determine himself negatively in relation to God— even to enter into conflict with Him. As infinite love, the Heavenly Father cannot abandon man whom He created for eternity, in order to impact to His divine plenitude. He lives with us our human tragedy. We appreciate this risk, so breath-taking in it's majesty, when we contemplate the life of Christ on earth». Το παράθεμα αποτελεί μετάφραση της Δρ Μαρίας Χατζηαποστόλου.

¹¹ Γιώργος Βέλτσος, «Ποιήματα 1993-2005», στο: https://www.efsyn.gr/tehneseis-biblia/anoihto-biblio/119624_poiimata-pathimata [πρόσβ.: 10 Νοεμβρ. 2019].

διαστάσεις εξουσιαστικές. Σε πολλές περιπτώσεις έγινε η ίδια μία ακόμα εξουσία στη θέση της γκρεμισμένης εξουσίας. Ο επαναστάτης ζήλωσε την εξουσία του εξουσιαστή και πάλεψε με νύχια και με δόντια ενάντια σε αυτόν και το σύστημά του, προκειμένου να γίνει εν τέλει βασιλιάς στη θέση του βασιλιά. «Τα επαναστατικά ξεσπάσματα βέβαια δεν είναι ποτέ εντελώς αυθόρμητα», γράφει ο Ιγκόρ Στραβίνσκι, «υπάρχουν πάντα πονηροί άνθρωποι που προκαλούν επαναστάσεις για συμφεροντολογικούς σκοπούς. Πρέπει να φυλάγεται πάντα μη τυχόν και παρεξηγηθείς από εκείνους που σου καταλογίζουν προθέσεις που εσύ δεν είχες».¹² Κοντά σε αυτά και η πολυεπίπεδη εκμετάλλευση της επαναστατικότητας και των επαναστατών από τις εκάστοτε διεφθαρμένες εξουσίες. Ο ασφαλέστερος τρόπος για την εξουδετέρωση της επανάστασης και των επαναστατών είναι η νομιμοποίησή τους. Γράφει ο Γιάννης Τσαρούχης,

Όταν το κράτος παραδέχεται επιτέλους μια «πρωτοποριακή» τάση, δύο κακά πράγματα γίνονται. Πρώτον, μουμιοποιείται μια πρότασις που μένει αναπάντητη και δεύτερον, ότι το κράτος βρίσκει ένα νέο τρόπο, πιο βολικό, για να εμποδίσει την ελευθερία. Αδικείται μια επανάστασις και παραμορφώνεται με το να κηρύσσεται αγία, ενώ το κράτος καμουφλάρει την αντιδραστική του νοοτροπία με το να «παραδέχεται» επιτέλους μια επανάστασις που γίνηκε ακίνδυνη και σύμβολο των ατόλμων.¹³

Σε αυτόν τον πειρασμό ενέδωσε ουκ ολίγες φορές και ο Χριστιανισμός σε Ανατολή και Δύση. Τον πειρασμό δηλαδή της ένταξής του στη γη της κανονικότητας. Μια κανονικότητα που επέβαλε την αναχώρησή του από τη γη του «επικινδύνως ζην» («vivere pericolosamente») και την ταυτόχρονη μετατροπή του σε κλειστό και οπωσδήποτε σκληρό σύστημα.¹⁴ Και είναι σαφές πως χριστιανισμός μη επικίνδυνος δεν μπορεί να είναι χριστιανισμός.

Η αντίστασις από την άλλη μεριά συνδέεται με τη θυσία, όπως ακριβώς και ο σταυρός. Στέκομαι απέναντι στη φθορά σημαίνει παλεύω για την εξαφάνισή της, την ήττα της. Παλεύω για την επαναφορά της χαμένης φυσιολογίας του σώματος που την καρπίζει ο σπόρος της δημιουργικότητας. Η νίκη του θανάτου, πνευματικού και σωματικού, ως πράξις απολύτως αντιεξουσιαστική, προσμετράται στις πράξεις της ολικής αντίστασης, στις πράξεις άρνησης συμβιβασμού. Άλλωστε, ο σταυρός

¹² Ιγκόρ Στραβίνσκι, *Μουσική ποιητική*, Νεφέλη, Αθήνα 1980, σ. 23.

¹³ Αλέξης Σαββάκης, *Ιωάννης Τσαρούχης*, Καστανιώτης, Αθήνα 1993, σ. 58.

¹⁴ Βλ. σχετικά Χρυσόστομος Α. Σταμούλης, *Έρωσ και θάνατος. Δοκιμή για έναν πολιτισμό της σάρκωσης*, Ακρίτας, Αθήνα 2009.

σχετίζεται με μια κλήση. Πρόσκληση στα άκρα, που η ένταξή τους στον ορίζοντα της αλήθειάς μας επεκτείνει την ύπαρξη και ανοίγει τα σύνορα. Μια διάνοιξη σωστική, που αποκαλύπτει τη σημασία της πρόσληψης.

Μια πρόκληση είναι ο σταυρός για πλάτυνση της όρασης, για εξέγερση απέναντι στην επανάπαυση και τη συνήθεια. Μια αποκάλυψη και μία έκπληξη που θέτει εν αμφιβόλω τα παραδεδομένα ως δεδομένα. Ο σταυρός στ' αλήθεια δεν αφήνει τίποτα όρθιο. Γκρεμίζει για να ξαναχτίσει. Γκρεμίζει συνήθειες, γκρεμίζει τείχη, γκρεμίζει βεβαιότητες και φέρνει το άγγελμα μιας νέας ζωής συγ-χώρησης. Μιας ζωής που αρχίζει από την κένωση του εαυτού και φτάνει στην πρόσληψη της ετερότητας. Μιας ζωής που οδηγεί την ύπαρξη και τα πράγματα «στου βλέμματος τον άκρο τομέα», εκεί που πέρα από το τελευταίο μέτρο στέρεας γης ξεκινά η κατολίσθηση.¹⁵ Για να γεννηθεί ο καινούργιος κόσμος πρέπει να γκρεμιστεί ο παλιός και να παρασύρει μαζί και όλα του τα είδωλα. Ένα γκρέμισμα σαν αυτό για το οποίο ο ευαγγελιστής Ιωάννης μιλάει στο ευαγγέλιό του, όταν αναφέρεται στην επίσκεψη του Ιησού στο ιερό των Ιεροσολύμων. Ένα γκρέμισμα που προκαλεί κάθε συμβατική σκέψη που χάνεται στη χώρα της ακινησίας και της συνήθειας, στη χώρα της εξουσιαστικότητας και της σύμβασης.

ἐμνήσθησαν δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ [σημειώνει] ὅτι γεγραμμένον ἐστίν, ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεται με. ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ εἶπον αὐτῷ· τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν ὅτι ταῦτα ποιεῖς; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. εἶπον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι· τεσσαράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσιν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν; ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. ὅτε οὖν ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι τοῦτο ἔλεγε, καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς.¹⁶

Και ο Πεντζίκης τροπο-ποιητικά επεκτείνει:

Όταν ο ήλιος ανέβηκε περισσότερο απ' την ανατολή, φάνηκαν ρόδινοι οι καπνοί των σπιτιών. Ξυπνούσαν. Τότε θυμήθηκα τη διήγηση από ένα όνειρο που είχε δει επανειλημμένα η γιαγιά μου, η μητέρα της μητέρας μου, πως στο πατρικό μας σπίτι από

¹⁵ «Το σκότος το δυσνόητο έρχεται ύστερα. / Όμως: θα υπήρχαν κρύσταλλοι χωρίς το σκότος; / Και: θα υπήρχε σκότος δίχως καν κρυστάλλους; / Στου βλέμματος τον άκρο τομέα, / στην κορυφή τη σχεδόν αφανή του δέντρου/ και στην τελική της λέξης λοξότητα, / το σκότος και ο κρύσταλλος/ είναι απλώς κατολίσθηση». Βλ. Roberto Juarroz, «Λέξεις σαν κρύσταλλοι», στο: <https://diastixo.gr/logotexnikakeimena/poihsh/2167-roberto-juarroz> [πρόσβ.: 10 Νοεμβρ. 2019].

¹⁶ *Ιω* 2: 17-22.

κάτω ήταν εκκλησία θαμμένη. Της παρουσιάζονταν Σεβάσμια μορφή, που έδινε την εντολή να γκρεμίσουμε το σπίτι και να σκάσουμε, να βρούμε από κάτω την Εκκλησία.¹⁷

Άκρα ταπείνωση εν τέλει είναι ο θάνατος. Το γεγονός ότι ο Χριστός στην εικόνα της άκρας ταπείνωσης στέκεται όρθιος, νεκρός αλλά όρθιος, δείχνει την υπαρκτική αντίθεση ανάμεσα στο θάνατο και τη νίκη του. Διά του θανάτου ο Χριστός — «θανάτω θάνατον πατήσας»— γίνεται ο «Βασιλεὺς τῆς δόξης».¹⁸ Βασιλεία και θάνατος στην προκειμένη περίπτωση συνδέονται άρρηκτα. Ἡ με άλλα και απλούστερα λόγια, η προϋπόθεση της πραγματικής βασιλείας είναι ο θάνατος, η θυσία της εγωκεντρικότητας και της άπιστης ενικότητας. Η πίστη ζητά αριθμό πληθυντικό και πραγματοποιείται ως γεγονός σχέσης πάντα εν κινήσει.

Σε ένα άκρως ενδιαφέρον μυθιστόρημά της, με τίτλο *Η Άκρα ταπείνωση*,¹⁹ η Ρέα Γαλανάκη, αναφερόμενη στη νύχτα της 12^{ης} Νοεμβρίου του 2012 που έκαψε την Αθήνα και σημάδεψε το νεότερο τρόπο μας, στοχεύει το κέντρο της εικόνας και αναδεικνύει την αγάπη ως εκείνη τη ρυθμιστική αρχή, εκείνο το λίπασμα που επιτρέπει στο κατακομμένο δέντρο να ανθίσει ξανά. Έτσι, μεταφέρει την οντολογία της βυζαντινής εικόνας στο σήμερα και «όλον τον κόσμο», καθώς γράφει ο Κυριάκος Χαραλαμπίδης, «κάνει μια εκκλησία».²⁰ Πολύ σωστά η Τέσυ Μπάιλα σχολιάζοντας το βιβλίο γράφει τα εξής σημαντικά:

Δεν είναι τυχαίος άλλωστε ο τίτλος του βιβλίου, ο παρμένος από τη βυζαντινή αιογραφία. Η συγγραφέας επισημαίνει έτσι την εξαθλίωση στην οποία έχει βρεθεί η ελληνική κοινωνία τα τελευταία χρόνια, τα χρόνια της κρίσης, του κοινωνικού μαρασμού, της άκρατης τρομοκρατίας, της χαμένης αξιοπρέπειας, της ναζιστικής ανόδου, των νεοαστέγων που γεμίζουν τους δρόμους τα τελευταία χρόνια και δημιουργούν ένα παράλληλο, ωστόσο τεράστιο σύμπαν και της έσχατης ανθρώπινης παρακμής στην Ευρώπη των ανισοτήτων, των τραγικά διαφορετικών ταχυτήτων. Η Ρέα Γαλανάκη γράφει ενδεικτικά: «Σκεφτείτε το όμως, σήμερα μέσα στην Αθήνα είμαστε κάτι χιλιάδες άστεγοι, έτσι λένε όσοι μας μετράνε κάθε τόσο, ας χαιρόνται την τύφλα τους κι αυτοί. Εμείς είμαστε αμέτρητοι ακριβώς επειδή είμαστε σκόρπιοι, είμαστε μια πολιτεία ολόκληρη, που ζει σαν έμβρυο εφιαλτικό μέσα στην κοιλιά μιας γκαστρωμένης πάλι Αθήνας». Και λίγο

¹⁷ Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, *Ο πεθαμένος και η ανάσταση*, Άγρα, Αθήνα 1987, σ. 152-153.

¹⁸ H. C. Evans (εκδ.), *Byzantium: Faith and Power (1261-1557)*, Metropolitan Museum of Art, Νέα Υόρκη 2004, σ. 456.

¹⁹ Ρέα Γαλανάκη, *Η Άκρα ταπείνωση*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 2015.

²⁰ Χρυσόστομος Σταμούλης, Κυριάκος Χαραλαμπίδης, «Ωσάν πουλί επάνω στο βιολί του», δίσκος *Και τα μάτια τους σιάζουν Καπαδοκία*, Anemos Music Art ILP, Θεσσαλονίκη 2004, ερμηνεία Γιώργος Καλογήρου.

παρακάτω περιγράφει με ιδιαίτερο ρεαλισμό: «Νεοάστεγοι ονομαστήκαμε όσοι βγήκαμε στον δρόμο εξαιτίας αυτής της οικονομικής καταστροφής, αυτής της κομψότατης έκφρασης προκειμένου να μιλήσουμε για την δολοφονία της προηγούμενης ζωής μας, όπου ο δολοφόνος ούτε δικάζεται ούτε μπαίνει φυλακή, αντίθετα καλοπερνά, κι ας έχει εγκληματήσει» [...] Ο στόχος αυτού του βιβλίου δεν είναι απλώς να θέσει ερωτήματα φιλοσοφικού τύπου αλλά να δώσει απαντήσεις. «Δεν είχες, όμως, άλλο αντίδοτο στον φόβο από την αγάπη», γράφει για να τονίσει ότι μια καφκική μεταμόρφωση με κέντρο την αγάπη για τον άνθρωπο είναι εφικτή και ικανή να αλλάξει τα δεδομένα όταν εξεγερθούν οι συνειδήσεις και οι άνθρωποι κοιτάζουν με κατανόηση τον συνάνθρωπό τους. Χρειάζεται όμως πρώτα να φτάσει ο άνθρωπος στην εσχατία της ταπείνωσης. Να βρει νέους δρόμους που οδηγούν από την άκρα εξαθλίωση στην εξιλέωση. Για να γίνει αυτό πρέπει πρώτα να συνειδητοποιήσει την εξεγερτική του φύση, τη δύναμη που κρύβει μέσα της η αγάπη, η αποδοχή της διαφορετικότητας, ο πολυπολιτισμικός σεβασμός, ο ευνουχισμός του φόβου και οι κοινωνικοί αγώνες για την κατάκτησή τους.²¹

Ιδού η διάνοιξη. Ιδού η αναχώρηση από τη βεβαίωση της αντιστροφής — τουτέστιν των ειδωλοποιημένων ακροτήτων που μειώνουν τη ζωή— και εν τέλει της διαστροφής όρων και πραγμάτων. Ιδού η ματιά της «άκρας πείρας».²² Ιδού το καινό ενός τρόπου που νοηματοδοτεί το ακραίο από το μέγεθος της αγαπητικής θυσίας — «λάβετε φάγετε· τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου καὶ τοῦτο γάρ ἐστὶ τὸ αἷμά μου»—· εξάπαντος όχι από το βαθμό της εγκληματικής παραβατικότητας και της πονηρής μεγέθυνσης του κλειστού εαυτού. Μιας θυσίας που απλώνει την ύπαρξη στην οικουμένη και τη φέρνει στα όρια της συνάντησης. Εκεί που το «εγώ», καταπώς σημειώνει στο ομότιτλο ποίημά του ο «τερατώδης» για την αστυνομία της εποχής Αρθούρος Ρεμπώ, «είναι ένας άλλος».²³ Και είμαι της άποψης, πως τούτη η θέση του Ρεμπώ, μοιάζει να βρίσκεται στον πρόναο της χριστιανικής θεολογίας. Εκεί, όπου η

²¹ Τέσσυ Μπάιλα, «*Η άκρα ταπείνωση*-Ρέα Γαλανάκη: Κριτική βιβλίου», στο: <https://www.culturenow.gr/h-akra-tapeinwsh-rea-galanakh-kritikh-vivlioy/> [πρόσβ.: 20 Σεπτ. 2019].

²² «Κι είδα τ' ωραίο σώμα που έμοιαζε / σαν απ' την άκρα πείρα του να το 'καμεν ο Έρωσ», Κωνσταντίνος Καβάφης, «Στου καφενείου την άκρη», στο: Κωνσταντίνος Π. Καβάφης, *Ποιήματα*, Ίκαρος, Αθήνα 1983, σ. 54.

²³ «Στο δάσος, υπάρχει ένα πουλί, το τραγούδι του σας σταματά και σας κάνει να κοκκινίζετε. / Υπάρχει ένα ρολόι που δεν χτυπά. / Υπάρχει μια χαράδρα με μια φωλιά με ζώα λευκά. / Υπάρχει μια μητρόπολις που κατεβαίνει και μια λίμνη που ανεβαίνει. / Υπάρχει ένα μικρό αμάξι εγκαταλειμμένο μέσα στο δάσος, ή που κατεβαίνει το μονοπάτι τρέχοντας, στολισμένο με κορδέλες. / Υπάρχει ένας θίασος μικρών θεατρίνων με κοστούμια, διακρίνονται πάνω στο δρόμο ανάμεσα απ' το δάσος άκρη άκρη. / Υπάρχει, τέλος, όταν πεινά και διψά, κάποιος που σας κυνηγά», στο: Αρθούρος Ρεμπώ, *20 πεζά ποιήματα από τις συλλογές οι Ερημίτες του έρωτα, Φωτισμοί, Μια εποχή στην κόλαση*, μτφρ.: Εύα Μυλωνά, Χαράλαμπος Μπούρας, Αθήνα ⁴1984, σ. 24-25.

Εκκλησία, και ας μη μας τρομάζει αυτό, συγκροτείται εν τέλει από μία «μαυροφορεμένη γριά», από έναν «τρελό» και το «εγώ». Ένα εγώ, βέβαια, που δεν «επιτυγχάνεται διά μόνου του εαυτού μας». Ένα εγώ, πληθυντικό. «Δεν σκέπτομαι τα ιδιαίτερα προσωπικά μου», σημειώνει ο παιζω-γράφος, «Συνειδητοποιώντας το μηδέν, ο περίφημος ποιητής Μαλλαρμέ, υποθέτει ότι η αιωνιότητα αλλάζει έκαστον εις εαυτόν. Η εκκλησία κάνει τον καθένα άλλον άνθρωπο. Έκαστος είναι ο πλησίον του».²⁴ Βέβαια, μια τέτοια στάση, μαζί με πολλά άλλα, θέλει και υπομονή. Διότι, «η υπομονή γίνεται έκφραση δηλωτική του βαθύτερου εγώ ενός εκάστου εξ ημών, που είναι ακριβώς ο πλησίον».²⁵

«Της Σαλονίκης μοναχά της πρέπει το καράβι», λοιπόν. «Να μην τολμήσεις να τη δεις ποτέ από τη στεριά».²⁶ Όπως και του οικείου τρόπου της πολύτροπα βασανισμένης και βιασμένης αμεσότητάς μας, του πρέπει η «λοξή όραση». Όραση γενναία, θυσιαστική και εξάπαντος αναστάσιμη. «Όραση ακραία».

²⁴ Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, «Τοπογραφία και δομή», *Προς Εκκλησιασμόν*, ΑΣΕ, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 131.

²⁵ Πεντζίκης, «Δυνατότητες μνήμης», *Προς Εκκλησιασμόν*, σ. 109.

²⁶ Νίκος Καββαδίας, *Θεσσαλονίκη II*, Τραβέρσο, Ίκαρος, Αθήνα 1979.